

Dr. Mitja Muršič

Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Maribor

NEKROLOG GROBOSTI – ZAGOVOR VARNE UPORABE MOČI V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH SKUPNOSTIH

Epitaph to Violence: Advocacy of Safe Use of Power in Educational Communities

Na svoji dosednji profesionalni poti sem se največ ukvarjal z medvrstniškim nasiljem – v preteklosti znanstveno, zdaj kot socialni pedagog, zaposlen na Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše, predvsem strokovno –, zato si o tem preprosto upam pisati. Tokrat si to drznem na prav poseben in načrtno osebni način. Moje tokratno pisanje¹ bo v prvem delu avtobiografsko izpovedno in samorefleksivno, pospremljeno s strokovnim razpravljanjem. Rdeča nit bo grobost in odgovori nanjo.

Moje čisto zaresno študijsko, raziskovalno in strokovno zanimanje za področje nasilja med vrstniki se je začelo udejanjati na začetku tega tisočletja, korenini pa v sedemdesetih letih 20. stoletja. Medvrstniško zlorabo premoči sem takrat na svoji koži izkusil že pred vstopom v vrtec, ko sem na srečanjih naše družine s prijateljskimi družinami ob njihovih manj prijateljskih otrocih potegnil krajšo pri delitvi igralnih dobrin, ki so bile bolj omejene, kot so danes. Če se odraslo vživim v svojo tedanjo netrpežno kožo, sočustvujem z malim mano. **Ob brezobzirni grobosti vrstniških prisvajalcev igrač sem občutil mešanico jeze, nemoči in ponižanja, pa tudi javne osramočenosti.** Prav dobro se spomnim dne, ko so se na srečanju žlahte nekateri sorodniki muzali, češ da je mlajši očitno pač močnejši

od starejšega. Zameril sem jim, ker me niso odraslo zaščitili in mojega resda mlajšega, a dominantnejšega mrzlega bratranca niso ustavili pri tem, kar mi je z njihovo tiho privolitvijo grobega počel. Nad svojimi sicer dovolj zaščitniškimi domačimi pa sem bil razočaran, ker niso bili pozorni na dogajanje, da bi lahko opazili mojo stisko. Mrzlemu bratrancu sem se nekoč kasneje skušal maščevati, prej nezavedno kot pa z načrtovano povračilnostjo. Skratka, enkrat sem prav zmikavtsko izmaknil njegove pisane frnikole iz skodelice v njihovi kuhinji. Njegova mama me je takoj prebrala in mi grobo velela, naj nemudoma izpraznim žepe. V zemljo sem se hotel pogrezniti, ko mi je razočarano rekla, naj ji prihodnjič povem, če želim imeti take »kičke«, saj mi jih bo z veseljem kupila. Hvaležen sem ji bil, ker moje sramote ni izdala svojemu bratrancu, mojemu očetu. No, vsaj rad verjamem, da mi je oči povsem neodvisno od tega mojega greha neke v tistem času povedal svarilno zgodbo, kako so pregovorno grobi očetje nekdanj sinovom govorili, da jim bodo s sekiro odsekali prste na štoru, če bodo kdaj kaj ukradli. Stavim, da so tudi te besede povezane z mojim odraslim odločnim strokovnim zavzemanjem za to, da *otroku, ki kaj ukrade, ne rečemo kradljivec, pač pa ga kot dobro osebo dosledno ločimo od njegovega slabega dejanja*. Tega načela ni razumel vročerkvni oče najinega vrstnika, ki je mojemu mrzlemu bratrancu ukradel avtomobilček, pa smo šli pozvonit v stanovanjski blok, »zatožit« fanta očetu. Ta je poklical sina, zahteval,

da nama nemudoma vrne ukraden, si odpel pas in se z njim surovo lotil svojega mulca, midva pa sva zbežala in obžalovala. Tisti tedaj tako ubogi fant je danes policist, nadejam se, da ne pregrob. *Medvrstniško »tožarjenje« moramo sicer redefinirati in ga opredeliti kot nepotrebno in neželjeno spravljanje vrstnika v težave pri odraslih za malenkosti. Za razliko od tega pa povedati odraslim za nasilje med vrstniki ni nikoli toženje, saj doživeto ali opaženo nasilje ni nikdar malenkost, obvestiti o tem odrasle pa je v takem primeru vselej pogumno in odgovorno ravnanje, ki pomaga iz težav. Povedati za nasilje naj se vselej izkaže kot varno in dobro za vse je, da poskrbimo za to.*

Prvo uro prvega dne osnovne šole sem doživel krstno šolsko vrstniško zavrnitev – najbolj droben deček je zajokal, ker so ga posedli k meni, saj je na vsak način hotel sedeti v klopi s prijateljčkom iz vrtca. Prav ta se je kmalu boleče pokazal kot sošolec najbolj grobega vedenja, z drobnim dečkom pa sva postala in do danes ostala najboljša prijatelja, kljub temu da sva na osnovnošolski prijateljski poti bila večkrat razočarana nad ravnanjem drug drugega. On nad mojim gotovo takrat, ko se nisem postavil zanj ob skupinskem vrstniškem zbadanju glede njegove nizke rasti in sem se mu celo sam na neki način posmehoval, jaz pa nad njegovim, ko je moja podarjeno redko znamko s Formulo 1 iz San Marina »filatelistično izdajalsko« dal naprej tretjemu sošolcu, ki je imel interes omajati najino prijateljstvo. Tisti večji in močnejši sošolec me

¹ Del besedila je že bil objavljen v intervjuju v Sobotni prilogi Dela (*Odrasli smo mladim pogosto žal mizeren zgled*, 17. 6. 2023). <https://www.delo.si/sobotna-priloga/mitja-mursic-odrasli-smo-mladim-pogosto-zal-mizeren-zgled/>

je nato na igrišču skrajno grobo večkrat nabil s kolenom v ta zadnjo, ko ni obvladal srda ob sporu pri igri košarke. V času osnovnega šolanja me je podobno surovo na nogometni zelenici pred hišo z nogo pokosil starejši vrstnik, ker sem protestiral, ko je brnil mojo žogo z igrišča in nas mlajše naganjal s terena. Stekel sem po ulici do svojega očija, ki je kosil okrog hiše, ob moji solzni izpovedi pa se je nemudoma odpravil na prizorišče nasilja. Sredi zelenice je dohitel fanta, ki je nehal bežati, si pokrtil glavo in v joku prosil odpuščanja. Takrat sem sočustvoval z njim, a hkrati bil hvaležen očetu, da se je odločno postavil zame, četudi njegovega načina nisem odobral. Dotični fant je bil odtlej moj najprijaznejši zaščitnik. Danes bi mu rekel, naj doma pove, da sam ni prav ravnal z menoj, a da tudi moj oče ni prav ravnal z njim. Prav bi bilo, da bi tako naši vrstniki kot naši očetje za svoje grobosti doma in drugje odgovarjali. Z omenjenim najboljšim prijateljem sva pri njegovih sosedih v bloku, kjer so živeli trije najini vrstniki, enkrat zaslišala glasove oficirjevega pretepanja svojih otrok in pogledala skozi lino v njihovih vratih, prepričana, da sva videla pendrek. Tisti oče ni nikoli odgovarjal, njegov sin pa me je ob priliki grobo nakepal in mi z udarcem s pestjo najbrž premaknil še danes zamaknjeno čeljust. Moj oče je posredoval tudi, ko se je sestra potožila, da si je sošolec med malico izpihal prehlajeni nos v njen prtček iz blaga, kakršne smo takrat vsi nosili v šolo. Tistikrat je šel na dom njenega sošolca in se z očetom znanec resno pogovoril. *Danes načeloma odsvetujemo, da bi starši otrok v primerih medvrstniškega nasilja sami med seboj urejali zadeve. Pogosto se situacija zelo zaplete, kadar se starši nekonstruktivno soočijo in v zaščitništvu svojih otrok ne pridejo do skupnega jezika. Ob upoštevanju predvidenih protokolov ukrepanja je šola primeren prostor, da se takšne situacije interventno in procesno obravnavajo ter sodelovalno razrešujejo.*

Za svet vrstniških skupin je razvojno značilna določena dinamika vključevanja in izključevanja. Gre za vloge, statuse, primerjanje, tipiziranje, pogojevanje, za kaznovanje drugačnih in posebnih, za tekmovanje za položaje. Tudi v moji osnovni šoli smo bili

vsi, ki smo bili kakor koli drugačni – sam sem bil »štopl« in »škiljo« –, priročna tarča vrstniških zlorab premoči. V prvih letih šolanja so bili značilno grobi predvsem nepriljubljeni vrstniki, ki so bili manj uspešni pri učenju, nespretni v odnosih, komunikaciji in nevešči obvladovanja jeze. Kasneje so mnogolično medvrstniško nasilje na naši šoli ob pomanjkanju odraslega nadzora priložnostno izvajali predvsem socialno spretnejši, popularnejši, a za grobost motivirani vrstniki. S ciljem doživljati premoč, se pred občinstvom tako uveljavljati ali ščititi svoj status v vrstniški hierarhiji. Do medvrstniškega nasilja pride, ko sovpadajo trije pogoji – prvi je nenadzorovana situacija oziroma priložnost, drugi je pripravljenost ter možnost zlorabiti premoč in ranljivost, tretji pa je izpostavljenost vrstniške tarče. Do nasilja torej prihaja, ko ima za nasilje motivirani mladostnik nenadzorovano priložnost zlorabiti premoč nad priročnim vrstnikom. Nasilje je treba sočasno preprečevati z vseh treh vidikov – zmanjševati motiviranost za nasilje, krepiti odpornost, asertivnost ranljivih in vzpostavljati potreben nadzor. Šole morajo torej k povečanju varnosti prispevati tudi z zagotavljanjem odraslega nadzora zlasti v določenih delih šolskega dneva in na določenih mestih, kjer pogosteje prihaja do medvrstniškega nasilja. Odrasli morajo bdeti nad vrstniškimi interakcijami, biti vidni, dostopni, na razpolago za pravočasno podporo in pomoč ter proaktivni pri spodbujanju učencev, da ostajajo varna in vključevalna vrstniška skupnost.

V naših razredih je bila razširjena skupinska težnja spravljati se na nekoga fizično, psihično, socialno ali ekonomsko šibkejšega. Ta nagnjenost je bila gotovo povezana z značilno bojaznijo vsake izključevalne vrstniške skupine v smislu, da si že jutri lahko na vrsti ti ali tvoj najboljši prijatelj, zato se zdi najbolje, da družno udrihamo po tistem, ki namesto nas zaseda mesto, na katerem ne želi nihče pristati. Ključno je prizadevanje za varno vključenost vseh v razredni skupnosti. Če se v vrstniški skupini zmanjšuje bojazen pred lastno izključenostjo, se namreč zmanjšuje tudi težnja po izključevanju drugih.

V skupinski dinamiki našega osnovnošolskega razreda sem se žal tudi

sam kdaj pridružil viktimizatorjem. Spomnim se, da smo najlažjega sošolca, ki se ni znal postaviti zase, metali v zrak proti njegovi volji in ga žal nismo vselej ujeli.

Občasno smo si tudi našli koga v razredu ali v drugih razredih, ki smo mu brez povoda dali kľofuto, samo zato, ker nam je šel na živce, morda zaradi nevoščljivosti, ker se je bahal z oblačili in stvarmi iz tujine. Mene najsurovejši vrstniki niso upali udariti po obrazu, ker sem nosil očala. Bali so se svojih grobih očetov v primeru, da bi mi jih uničili in morali plačati. Imel sem kratko obdobje, ko sem občasno kar »focnil« dva vrstnika. Vrstniška skupina tega ni poskušala preprečiti, ravno narobe, tako ravnanje je bilo med nami žal odobravano in nagrajevano. Povzročitelji nasilja so v mladostniških skupinah po navadi popularni, a mladi nasilja večinsko ne marajo. Problem je razširjena napačna domneva, da pa vrstniki odobravajo nasilje. Zato moramo z mladimi čim več in odkrito govoriti o nasilju, povzročitelje pa prikrajšati za odobravajoče ali pasivno občinstvo. Tako se bo lažje krepila prosocialna vrstniška skupnost.

Ena od mojih »tarč«, fant, ki je bil v resnici veliko večji in močnejši od mene, se mi je kmalu uprl na način, da me je focnil nazaj, ob čemer sem bil povsem šokiran. Ko sem ga zato še enkrat močneje, me je on še močneje, tako da so mi v oči privrele solze. Od takrat je imel pred mano mir, jaz pa sem dobil življenjsko lekcijo. Kljub takratni učinkovitosti njegove samoobrambe danes ne zagovarjam žal še zmeraj zelo razširjenega »fotrovskega« načela, »če te udarijo, udari nazaj!«, saj lahko pripelje do hudih in najhujših posledic. Vsak človek se sme mirno in odločno, torej asertivno postaviti zase, kadar pa se zaradi velike razlike v razmerju moči ne zmore soočiti s tistim, ki ga zlorablja, naj nemudoma poišče vrstniško in odraslo pomoč. Institucionalizirana pravico vsakogar do silobrana pomeni uporabo minimalno potrebne sile, da oseba odvrne neizživani fizični napad nanjo.

Reminiscence na osnovno šolo mi porajajo dodatno zadrego ob spominu na obdobje, ko se je razširilo in normaliziralo fantovsko otipavanje izbranih deklet med odmori, seveda

ob pomanjkanju odraslega nadzora. Nekatere sošolke so zardele, se hihi-tale ali »vriskale«, kar smo si dodatno spodbujeni fantje interpretirali čisto po svoje. Kaka od sošolk pa je stisko izrazila tudi s solzami, zbežala in iskala podporo pri vrstnicah. Razen občasnih opozoril učiteljic, naj dekleta pustimo pri miru, se fantovskega nadlegovanja ni resno problematiziralo in se ni odločno ukrepalo v zaščito deklet in v vzgojni poduk fantom. To so bile neodgovorno zamujene priložnosti s strani odraslih. Sicer bi kot družba lahko prej prišli do modela nedvoumnega soglasja glede vsakršnih telesnih, spolno obarvanih stikov.

Načeloma so v višjih razredih naše osnovne šole v vrstniški nemilosti bili zlasti učenci in učenke, ki so jih tudi nekateri učitelji obravnavali nespoštljivo, poniževalno, grobo, celo surovo in s tem celemu razredu po svoje sporočali, da so tisti učenci dovoljena tarča. Sam sem kot vnuk učiteljice na isti šoli imel svojevrstno imuniteto in bil deležen spoštljivega odnosa večine učiteljev, pa tudi sicer je velika večina bila zglednih v odnosu do vseh učencev.

Situacij, ko sem bil s strani redkih učiteljev in učiteljic grobo obravnavan, pa nisem pozabil. Še najblažja je bila, ko so me v vodstvu šole tako rekoč prisilili, da sem igral harmoniko v folklorni skupini šole, v narodni noši, ki sem se je takrat še sramoval. Ali pa ko me je potem učitelj imenoval »muzikant«, prezrl moje športne veščine in mi raje navil ušesa, pa ko me je hišnik sunil od zadaj, ker sva s sošolcem obuta tekla čez hodnik, ali ko mi je bilo grenko-kislo, kadar me je učiteljica povlekla »za sladke«. Najbolj živo pa se spomnim učitelja za družbeno-moralno vzgojo, ko sem se postavil za sošolca, ki ga je krivično obravnaval. Takrat mi je rekel, naj v klopi vstanem, da bom po višini končno enak ostalim, ki so vsi lahko naprej sedeli. Tako nam je modeliral poniževanje, po drugi strani pa prispeval, da danes toliko bolj spoštujem človekovo dostojanstvo slehernika. Seveda sem se takrat doma zopet izpovedal, oči je hotel grobo obračunati z učiteljem, pa je naša baka svojega zeta ustavila in obljubila, da se bo sama pogovorila z dotičnim in uredila stvar na svoj

način. To je že naslednji dan storila odločno, mirno, kulturno, odnos učitelja do mene in do sošolcev pa je končno postal takšen, kot imenu predmeta pritiče. *Od učitelja družbeno-moralne vzgoje se še posebej pričakuje, da bo s svojim spoštljivim odnosom, pedagoškim pristopom in posredovanimi vsebinami zgledno krepil vrednoto enakovrednosti in enakopravnosti vseh učencev. Kot takšen je lahko varovalni dejavnik, ki učinkovito pomaga preprečevati medvrstniško zaničevalnost in sovražnost na podlagi čustev dehumanizacije – ko nekdo v prezirljivih očeh vrstnikov obvelja za slabšega, manjvrednega ali pa celo za poosebljeno zlo, ki si zasluži vse najhujše. Pozor, pri medvrstniškem nasilju se značilno opaža primanjkljaj prosocialnih čustev v odnosu/interakciji, primanjkljaj afektivne empatije. Posebej tvegani so prav primeri nasilja, motivirani s čustvi „razčlovečenja“, h katerim lahko s svojim odnosom prispevajo tudi učitelji.*

Tudi kot oče sem se soočil z vpletenostjo svojih zdaj že skoraj odraslih otrok v nekaj situacij medvrstniškega nasilja, ko je bilo treba sodelovati s šolo in starši vključenih vrstnikov, otroka pa podpreti in jima pomagati razvijati odpornost, asertivnost in moralni kompas. Sin je od malega kazal rahločutnost in zaščitniški odnos do živali. Razvil je spretnost izvabljanja murnov iz luknjice in jih občudoval. Vrstniki so to prepoznali kot šibko točko učno uspešnega sošolca in so murna poteptali, on pa jim je po elektronski pošti impulzivno poslal očitke, da so morilci murnov. Kasneje, ko se je pri učenju raje manj trudil, da ne bi obveljal za piflarja, je s temi takrat že pajdaši kdaj tudi sam potreboval opozorilo, da morajo ostajati spoštljivi in vključevalni v odnosu do vseh sošolcev. Hči pa je bila prek interneta deležna neprimernih sporočil in čustvenega izsiljevanja vrstnice, pa smo se skupaj učili varne uporabe te tehnologije in samozaščitnega ravnanja. *Otroci nas potrebujejo, medvrstniških odnosov pač ne smemo prepuščati njim samim, sicer lahko postanejo tarča ponavljajočih se zlorab premoči ali pa celo sami postanejo povzročitelji nasilja v pogosto kruto izključevalnih vrstniških razmerjih. Tudi če so samo priče ali udeleženi v kaki drugi vlogi, so oškodovani.*

"NAUK"

Takšnih in podobnih zgodb imam v rokavu še veliko, a najbrž bodo navedene zadostovale za ponazoritev, da imam iz obdobja odrasčanja bogate izkušnje vpletenosti v medvrstniško nasilje, ki sem jih v odraslosti uspel osmisлити in kritično ovrednotiti. Pomagajo mi kontekstualizirati to problematiko, se vživljati v dinamiko vrstniških skupin (ki pogosto omogočajo ali spodbujajo ali dejavno prakticirajo vrstniške zlorabe premoči), v povzročitelje in njihove pomočnike, v žrtve, v povzročitelje-žrtve v eni osebi, v bolj ali pa manj pasivne vrstniške priče in v druge neposredno ali posredno vpletene. Na svoji profesionalni poti in v zasebnem življenju sem še zmeraj nadvse motiviran popravljati grobe napake, ki sem naredil sam ali v skupini, ko se naši sovrstniki ob nas niso mogli zmeraj počutiti varne in spoštovane.

V naši družbi lahko prepoznamo elemente, ki omogočajo, spodbujajo, opravičujejo ali predstavljajo nasilje. Nasilje med mladimi kaže razumeti tudi v kontekstu strukturne ureditve naše globalizirane družbe neenakosti, nepravilnosti, izključevanja in v kontekstu prevladujoče individualistične, storilnostne, tekmovalne, potrošniške, materialistične kulture sodobnega časa. Poskrbeti bi morali, da bi širše značilnosti družbe sčasoma lahko postale naš zaveznik in podpora pri skupnih prizadevanjih za varne odnose med mladimi, namesto da ostajajo dejavnik, ki prispeva k medvrstniškemu nasilju. Nujno je celovito ukvarjanje z dejavniki tveganja in varovalnimi dejavniki na vseh ravneh življenja mladih. Za večjo odpornost pri soočanju z medvrstniškim nasiljem so posebej varovalni tudi pozitiven odnos do sebe, podpora družine, pozitivno starševstvo, zaupen, stabilen odnos z vsaj eno odraslo osebo, podpora prijateljev, uspešnost pri neki dejavnosti, hobiju.

Potrebujejo sočasna, večplastna prizadevanja naše družbene skupnosti, ki bodo na različnih ravneh usmerjena zlasti v krepitev kulture miroljubnih, spoštljivih, strpnih, solidarnih, sodelovalnih odnosov na vseh prizoriščih našega vsakdana, zlasti pa v družinah in vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Varna šola je tista, v kateri se lahko vsi člani skupnosti

doživljajo varno vključene, spoštovane, zaščitene in podprte, ko so v težavah, tudi v primerih vpletenosti v medvrstniško nasilje v takšni in drugačni vlogi. Varna šola ni iluzorna šola brez nasilja, pač pa realna šola, ki vsakodnevno skuša krepiti varne medsebojne odnose, primere nasilja pa sproti obravnava po strokovnih smernicah, v sodelovanju z vsemi člani šolske skupnosti in po potrebi s širšim, medinstitucionalnim timskim sodelovanjem.

Svetovalne službe vzgojno-izobraževalnih ustanov so izjemno dragoceni in nepogrešljivi nosilec in koordinator prizadevanj za varno šolsko okolje za vse, žal pa so kadrovske podhranjene in preobremenjene z administrativnim delom in »gašenjem požarov«, brez zadostnega časa in kapacitet, da bi se bolj posvečale preventivi. Šolske svetovalne službe so lahko najbolj učinkovite v okviru timskega sodelovanja, tako internega kot razširjenega, dobrodošlo pa bi bilo, da bi jih – poleg nujnega povečanja števila svetovalnih delavcev – okrepili tudi s sistemskim zagotavljanjem redne intervizijske in supervizijske podpore.

S pravimi pristopi lahko naredimo veliko razliko v življenjih mladih ljudi. Posvetimo se razvijanju njihovih odnosnih in čustvenih zmožnosti, veščin, spretnosti ter njihove moralne zavzetosti za miroljubne, strpne, varne medsebojne odnose. Omejevanje nasilja v šoli je naša skupna odgovornost in skupnostni izziv, pri čemer moramo vsi aktivno sodelovati. **Načrtno sistemsko prizadevanje za varno šolo naj zajema vzgojno-izobraževalno sodelovanje z učenkami in učenci, sodelovanje s starši ter profesionalni razvoj šolskega osebja.** Pomembno je tudi medpredmetno povezovanje, kjer lahko vsak šolski predmet bolj ali pa manj neposredno obravnava tematiko varnosti v medvrstniških odnosih. Šole, ki se odrečejo težnjam po vnaprej pripravljenih pretenci-oznih »receptih« za izkoreninenje nasilja, s tem izražajo pripravljenost za pogumno soočanje z globljimi problemi ter izzivi v življenju šole. Takšne šole razumejo, da si je za varno in spodbudno šolsko skupnost treba vsakodnevno prizadevati, se zavzemati za ustrezno kulturo, odnose, vzdušje, organizacijo, delovne pogoje in povezanost šole s širšo skupnostjo.

Posebej pomembno je naše odraslo modeliranje takšnega vedenja v medsebojnih odnosih, kot ga želimo videti pri mladih v njihovih odnosih. Bodimo torej dosledni odrasli zgled varne uporabe moči na vseh relacijah in se dosledno odzivajmo na vsako zlorabo premoči v naših skupnostih, tudi zato ker so vse vrste nasilja med seboj povezane. Za prednostni cilj skupnega, medgeneracijskega vsakdanjega prizadevanja si postavimo medosebno varnost ter takšne institucionalne, strukturne in kulturne pogoje, ki bodo varnost v naših odnosih omogočali in spodbujali.

Učiteljsko avtoriteto krepi tudi partnersko sodelovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov in staršev. Odrasli moramo do otrok in mladostnikov imeti usklajena temeljna pričakovanja glede vedenja v medsebojnih odnosih, mladim biti zgled in jih opremljati za prosocialne odnose. Ob tem, ko se moramo z mladimi glede na njihovo starost in zrelost zmeraj več demokratično dogovarjati in sodelovalno reševati težave, pa je pomembno, da se vsi skupaj zavedamo družbenih vlog odraslih in otrok, ki smo vendarle v hierarhičnem razmerju nadrejenosti in podrejenosti, ob tem, ko smo človeško enakovredni. Odrasli smo odgovorni in poklicani, da kot naklonjene, tople, podporne, vselej spoštljive avtoritete otroke in mladostnike vodimo proti samostojni, odgovorni odraslosti. To zahteva tudi, da jih po potrebi dosledno, odločno podredimo osnovnemu redu in temeljnemu pravilu sožitja v skupnosti. Otroci potrebujejo odraslo vodenje, usmerjanje, meje dopustnega vedenja, odrasle zahteve, prepovedi in dovoljenja, pogoviranje ugodnosti z dolžnostmi in odgovornostmi ter poučne, vzgojne posledice za svoje ravnanje. Ob sebi potrebujejo odgovorne odrasle, ki so brezpogojno dobrohotni, podporni, spoštljivi, a dosledno avtoritativni², zlasti ko gre za zagotavljanje varnosti za vse.

Zagovarjam umirjeno, premišljeno, celovito obravnavanje medvrstniškega nasilja kot družbenega pojava. Naši odzivi nanj

so lahko v pomoč, lahko pa povzročajo dodatno škodo. Najbolj nedopustni so tisti, ki demonizirajo in stigmatizirajo povzročitelje ter njihove starše, se zavzemajo samo za strogo kaznovanje in nadzorovanje, s poobjavljanjem prizorov nasilja znova viktimizirajo prizadete, utrjujejo stereotipne predstave o žrtvah in opazovalcih nasilja ter o mladih nasploh. Odzivati se moramo odgovorno, zlasti strokovnjaki in mediji, na način, ki omogoča ozaveščanje, boljše razumevanje kompleksnega problema, ki vzpodbuja sočutne podporne pristope in konstruktivno večplastno reševanje težav, s pozivanjem k soodgovornosti in skupnim prizadevanjem celotne družbe, zlasti na področju preventive.

Odgovornost glede omejevanja medvrstniškega nasilja je vsekakor skupna, skupnostna. Iskanje krivcev in poenostavljeno pojasnjevanje dogodkov skrajnega nasilja z uperjanjem prsta v posamezne dejavnike ali posamezne ljudi težave samo zamegljuje in predstavlja del problema. Namesto tega se moramo pogovarjati in dogovarjati o tem, kako lahko vsak od nas v svoji vlogi prispeva k preprečevanju takšnih dogodkov in h konstruktivnemu soočanju s primeri medvrstniškega nasilja, ki jih nismo uspeli preprečiti. Najslabše, kar lahko storimo mladim, je, da bi jim dajali vedeti, da smo odrasli nemočni in da jim v primerih ogrožanja varnosti nihče nič ne more oziroma da jih nihče ne zaščiti. **Treba je poudariti, da imajo izbruhi hujšega medvrstniškega nasilja svojo zgodovino. Po navadi so posledica preteklega prezrtega ali neustreznega obravnavanega nasilja. Resnost nasilja, ki se ne ustavi, se namreč stopnjuje.** Posebej nevarna je situacija, ko nezaščiten mladostnik sam doživlja raznovrstno nasilje daljši čas in končno v obupu povračilno vzame »pravico v svoje roke«.

Ob zaznanih težnjah v laični javnosti po zaostritvi normative ureditve na področju mladostniške kriminalitete je treba povedati, da je slovenski kazensko-pravni sistem za mladostnike dober, mednarodno primerjalno zgleden. Je dediščina dolge tradicije naprednega obravnavanja mladostnih kot ranljive družbene skupine, namenjen predvsem podpori zdravemu razvoju in vzgoji odrasčajoče osebe. V primerih mladostnikov, ki so zaradi

2 Poudarek je na uporabi avtoritete, ne pa avtoritativnosti (glej kolumno na strani 15). Op. ur.

spleta različnih dejavnikov in okoliščin izpričano skrajno nevarni za druge in kjer grozi ponovitvena nevarnost, je treba varnost ljudi v skupnosti zagotavljati na drugačne načine, nikakor s spuščanjem meje kazenske odgovornosti, ki dokazano ne prispeva k večji varnosti. Ko se ob obravnavanju povzročiteljev medvrstniškega nasilja zanašamo predvsem na strogo kaznovanje, negativno označevanje in izključevanje iz skupnosti, tvegamo, da se bo pripravljenost pretkano zlorabljeni premoči nad sovrstniki pri teh mladostnikih le še okrepila, verjetno pa tudi njihova kljubovalna drža v odnosu do odraslega sveta. Strogo kaznovani se ukvarjajo le s sabo in tem, da smo jim naredili krivico. Zato niso dovzetni za priznanje svoje napačnosti, za kakršno koli sočutje, za vključitev v skupno skrb za prizadete ob njihovem ravnanju, za popraviljanje škode ali za kak pozitiven prispevek v skupnosti. Strogo kaznovanje povzročiteljev dokazano prispeva tudi k molku o nasilju v vrstniški skupini. Raje upoštevajmo kontekst in okoliščine, ko uveljavimo vzgojne, poučne posledice, iz katerih se lahko vsi nekaj naučimo.

Merila, kaj prestavlja zlorabo premoči v medsebojnih odnosih, bomo ob vse večji ozaveščenosti lahko sčasoma bolj poenotili in v nasilje zajeli vse nedopustne komunikacijske prakse. V okviru medvrstniškega nasilja

ugotavljamo, da se nekateri otroci in mladostniki še kako dobro zavedajo, kaj počnejo, poznajo namreč občutljive točke sovrstnika in skušajo vzbuditi njegova neprijetna čustva sramu, ponižanosti, strahu pred vrstniško izključenostjo. Nekateri vrstniki pa pri tem sodelujejo, ne da bi se zmogli postaviti v perspektivo tarče žalitev ali posmeha, niti privošljivo niti sočutno. Spet tretji doživljajo sočutje in jim je hudo, ko vidijo, da je sošolec tako obravnavan s strani drugih. Če se ob tem čutijo dovolj socialno močne, ga lahko skušajo zaščititi, poiskati pomoč ali mu vsaj nuditi oporo. Za preprečevanje nasilja med vrstniki bomo verjetno še največ naredili s krepitvijo virov moči vrstniških prič, ki bodo moralno odzivne in učinkovite pri ustavljanju nasilja ali pri obveščanju o nasilnem ravnanju sovrstnikov. Mladi, ki večinsko sploh ne odobravajo nasilja, bodo najbolje razumeli, če se z njimi pogovarjamo tudi o tem, da je nepodpora vrstniške skupine nekaj najhujšega, podpora vrstnikov pa najblagodejnejša. V pogovorih z mladimi se večkrat sklicujemo na »zlato pravilo«, ki naj bo vodilo v medsebojnih odnosih – da drugim ne počni tega, kar nočeš, da bi drugi počeli tebi. Pa da se do drugih vedi tako, kot želiš, da bi se tudi drugi do tebe. **Odrasla družba je odgovorna, da mladim, zlasti z lastnim zgledom, pomaga razvija-**

ti kapaciteto za dejavno sočutje, humaniziranje odnosa do drugih, moralno zavzetost.

Nasilje med mladimi je opozorilni znak za celotno družbo. Umestna je že znana primerjava s kanarčki v premogovnikih, ki so rudarje opozarjali na nevarno sproščanje plina. To, koliko nasilja ter kakšno medosebno in neosebno nasilje bomo imeli v naši družbeni skupnosti, je odvisno predvsem od tega, kakšna bo kakovost našega sobivanja, naših odnosov, strukturnih in kulturnih značilnosti našega družbenega vsakdana. Za to smo odgovorni predvsem odrasli, ki smo sami in z družbo, ki jo soustvarjamo, za zdaj mladim pogosto žal mizeren zgled. Skrajni čas je, da se tega začnemo bolj zavedati in da se dejavno izkažemo.

Za naslov pričujočega pisanja sem dobil navdih ob knjigi Čas grobsti (Renata Salecl). Knjiga ponuja analizo vidnih in nevidnih mehanizmov grobsti, ki smo jim, skupaj z našimi mladimi, izpostavljeni v današnjem svetu, v katerem je vljudnost vse bolj izrinjena z grobstjo. Pridružujem se njenemu pozivu, da si prizadevamo za civiliziranost v medsebojnem občevarju, četudi to ne bo zmeraj pristno, pač pa spremljano z nelagodjem kultiviranosti. Včasih so maske potrebne, da lahko grobst počiva v miru.